

META-ANLATILARDA İKTİDAR: KARL MARX ve MAX WEBER'in KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ¹

Murat DEMİR*

Öz

Sosyal bilim şemsiyesi altında yer alan kesimler tarafından ele alınan iktidar, birçok düşünür tarafından ilgi alanları doğrultusunda yeniden inşa edilmiştir. Bu yoğun tanım ve açılımları, sistematik biçimde bireysel olarak incelemek pek olası değildir. Bundan dolayı bu açılımları tetikleyen Karl Marx ve Max Weber'in iktidar konusunda ifade ettiklerini incelemek, geçmiş okumayı mümkün kıldığı gibi mevcut iktidarı da daha anlaşılır kılmaktadır. Yapılan okumalar neticesinde, çalışma nesnesi olan ikilinin "iktidar nedir?" sorusuna verdiği cevapların, birbirinden kopuk olmadığı görülmüştür. Marx için iktidar emek-sınıf-devlet üçgeninde işlenirken; Weber, iktidarı analitik bir zemine çekerek rasyonalite-otorite-etki ve en önemlisi tarihsellik üzerinden okumaya çalışmaktadır. Weber'in, Marx ile kurduğu düşünsel temasın bu denli yoğun olmasının sebebi aynı kaygıyı taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Her iki isim kapitalist uygarlığa karşı insan öznesini savunmaktadır. Lakin Marx bunu büyük oranda ekonomik zeminde yaparken Weber daha çoğulcu nedenlerle bunu analitik bir zeminde açıklayarak Marx'ın bıraktığı boşlukları doldurmaktadır.

¹ Bu çalışma Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. G. Şevket Avcıoğlu danışmanlığında hazırlanan "Modern ve Postmodern Sosyal Teoride İktidar" başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasından türetilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, murademir3547@gmail.com, Konya/Türkiye

Anahtar Kelimeler: Meta- Anlatılar, Karl Marx, Max Weber, İktidar

POWER IN META-NARRATIVES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KARL MARX and MAX WEBER

Abstract

Power, which is dealt with by segments under the umbrella of social science, has been reconstructed by many thinkers in line with their interests. It is not possible to systematically analyse these intensive definitions and expansions individually. Therefore, analyzing what Karl Marx and Max Weber, who triggered these expansions, expressed about power makes it possible to read the past and makes the current power more understandable. As a result of the readings made, it has been seen that the answers given by the two, who are the object of study, to the question "what is power?" are not disconnected from each other. While for Marx, power is processed in the triangle of labour-class-state, Weber tries to read power on an analytical ground through rationality-authority-effect and most importantly historicity. The reason why Weber's intellectual contact with Marx is so intense is that they have the same concern. Both names defend the human subject against capitalist civilization. However, while Marx does this largely on economic grounds, Weber fills the gaps left by Marx by explaining this on an analytical ground for more pluralistic reasons

Keywords: Meta-narratives, Karl Marx, Max Weber, Power

1. GİRİŞ

Sosyal teoride belli başlı alanların kendisine mal edilen hatta gün geçtikçe daha çok anlaşılmaktan ziyade anlamsal olarak bulanıklaşan iktidar, Hobbes'un 17. yy. egemen devlet temelli açıklamalarından oldukça uzaktır. Nitekim ulus-devletin yükselişiyle beraber iktidarın kavranması konusunda da belirgin değişimler meydana gelmiştir. Daha önceki süreçte olgularda meydana gelen değişimler üzerinden iktidar okunmaktaydı. Meydana gelen yeni düzenden dolayı tüm basit okumaların ve anlamaların önüne set çekilir. İktidar, tözsel sabit form olarak sürekli bir devinim halinde olan bir yapı olarak kabul edilmiştir. Nitekim bundan

dolayı her dönemin iktidar okuması kendisine hastır. Sosyal bilimlerin içerisinde iktidara yönelik yapılan bu okumaların büyük bir kısmı kuramlar üzerinden yapılır. Genel anlamda kuramlar ise çağın düşünce yapısını ve nedenselliklerini kendi içlerinde taşırlar. Bunun yanı sıra dönemsel olarak bilgi yapısında, toplumsal alanda, ekonomide, politikada vb. alanlarda ortaya çıkan iktidar biçimlerinin geneli kendilerinden önceki dönemlerin belli başlı epistemolojik ve ontolojik değerlerini üzerinde taşıdığı gibi kendilerinden sonra gelmesi mümkün olan yapıları da şekillendirmiştir.

Sosyal bilimler içerisinde iktidara yönelik kuramsal açılımlar süreç içerisinde birçok safhada yeniden inşa edilmektedir. İktidarın form yönünden belli aralıklarla deri değiştirdiği varsayımı büyük oranda kabul edilse de tözsel etkinliği birçok açıdan sabittir. Nitekim bu çalışmanın nesnesi konumunda olan Marx ve Weber'in iktidara yönelik sağladıkları açılımlar, günümüzde büyük oranda etkinliğini yitirse de iktidarı anlama konusunda başvurulacak kaynaklar bu teorisyenlere aittir.

Sosyal teorinin klasik anlatıları olarak da ifade edilen bu anlatıların en temel özelliği felsefi ve multidisipliner bir arka plana sahip olmalarıdır. Arka planda yer alan bu iki özellik pek çok isimde olduğu gibi Marx ve Weber'de kendisini açık bir şekilde iktidar nosyonunda ortaya koymaktadır. İktidar sosyal teori literatürü içerisinde iki hat üzerinden okunmaktadır: Bunlardan ilki tahakküm-tabiiyet ilişkisidir. Bu ilişkiyi mümkün kılan en belirgin değer "etkidir" (Lewandowski, 1995). Tahakküm ilişkisi üzerine kurulu olan bir iktidar her zaman etki üretir. Etki toprak temelli iktidardan, bilgi temelli iktidara değin her zaman iktidarın doğası itibarıyla kişilerden bağımsız olarak otorite tarafından üretilen bir gizli bir eylemseliktir (Kojève, 2020). İkinci hat ise iktidarın tanımında derin bir revizyona sebep olan mikro fiziksel iktidardır (Foucault, 1982; Lewandowski, 1995). Bu iktidar yapısal olarak daha önceden Marx ve Weber'in iktidar teorisi

üzerine kurulu olsa da ortaya koyduğu biçim ve bu iktidarın kendini var etme tarzı, klasik anlatılarda yer alan iktidardan birçok yönden farklıdır.

İktidarın bu denli farklı karakterlere bürünebilmesinden dolayı kendisini her yanıyla tartışmak pek olası değildir. O yüzden yukarıda ifade edilen iktidar biçimlerinden sadece birincisi bu çalışmanın odağındadır. Hatta daha dar anlamda klasik sosyal teoride yer alan Marx ve Weber'in tahakküm-tabiiyet temelli iktidar açıklamaları bu çalışmanın muhatabıdır. Marx, iktidar mefhumunu devlet ve sınıf temelli bir ilişki üzerinden okumaktadır (Kurz, 2019: 35-37; Marx, 2021a). Ona göre burjuva tabanlı iktidar, asıl anlamda emek-mülkiyet bütünlüğünün bozulmasının ardından gerçek anlamda varlığını ileri bir boyuta taşıyarak devletle bütünleşik bir hale gelmiştir (Yeniçirak, 2021). Mülkiyetten arınmış olan emeği dolaşıma sokan sistem artı değer olarak burjuvazinin iktidarını pekiştirmektedir. Bu doğrultuda proleter sınıfın, burjuva temelli iktidar ile mücadele etmesi pek olası da değildir. Çünkü devlet kurumuyla bütünleşen iktidar, proleter sınıfa karşı genellikle bir uyuşturma politikası gütmektedir. Weber ise kısmen de olsa Marx ile aynı düşünsel zemine sahiptir. Ama Weber'in sağladığı açılımların daha analitik bir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz (Laswell ve Kaplan, 1950). Weber salt iktisat temelli açıklamaların aksine sosyo-kültürel değişimleri teorisine dahil ederek bir iktidar teorisi inşa etmeye çalışmıştır (Uphoff, 1989: 312). Weber için iktidar, salt sınıfsal tahakküm ilişkisi üzerinden okunabilecek bir durum değildir. İktidar birinin bir diğeri üzerinde etkiye sahip olmasıdır. Bu etki etkilenen kişinin rızasından bağımsızdır. Tamamıyla etkileyen kişinin tasarrufudur. Kısacası, Weber'in kişiler arası ilişkilerle tanımladığı iktidar fenomeni, onu söz konusu fenomene dair tespitlerinden sadece bir tanesidir. Onun yanı sıra rasyonalitenin ve bürokratik işleyişin (Löwith, 1999; Rubinstein ve von Maravic, 2010) artmaya başladığı bir düzende de iktidar kişilerden bağımsız olarak kurumlarda ruh bulmuştur.

Bu iki düşünürün iktidar hususunda ifade ettiği noktalar birbirinden farklı olsa da onları birbirine yaklaştıran noktalarda mevcuttur. Sözelimi, hem Marx hem de Weber iktidarı, sadece politik bağlamda yorumlamamıştır. Her ikisi de iktidarı, meşruluk kazanma pratikleri üzerinden okumuştur. Öyle ki, bu iki düşünürün etkisini kendilerinden sonraki teorisyenlerde de görmek mümkündür. Örneğin Weber'in iktidar teorisinin saç ayaklarından biri olan "meşruluk teorisi" ve Marx'ın devlet temelli iktidarının meşruiyet kaynağı olan "egemen düşünceler"i; Foucault'nun "dispozitif"inde, Sorel'in "yönetici mit"inde, Durkheim'in "kolektif temsil"lerinde, Laswell'in "otorite sembolleri"nde, Mannheim'ın "ideolojisi"nde, Agamben'in "istisna hali"nde, Bourdieu'nun "simgesel iktidarı"nda kendisine açıkça yer bulmaktadır. Bu çalışmada, Marx ve Weber'in iktidar konusunda sağladıkları açılımları daha açık kılmak ve iktidarın, klasik isimlerin düşünce dünyasındaki karşılığını karşılaştırmalı bir biçimde ortaya koyabilmeyi amaçlamaktayız. Bu doğrultuda "Marx ve Weber'in iktidara yaklaşımında kesişen noktalar nelerdir", "iktidarı hangi parametreler üzerinden okumaktalar", İktidar kuramına yönelik sağladıkları açılımlardaki farklılaşmalar nelerdir", "metodolojik yönelimleri ile iktidar açılımları bütünlük sağlamakta mıdır?" gibi sorulara çalışma boyunca cevap arayacağız.

2. KARL MARX'TA İKTİDAR VE ÖZGÜRLÜK

Modernitenin hakim olduğu toplumlarda işçi sınıfının yapısı büyük oranda değişmiştir. Önceki süreçlerde hane, bir üretim atölyesi gibi işlerken; modern kapitalist sistemle beraber üretim araçları, evlerden atölyelere taşınmıştır. Sermaye sahibi, evlerden alınıp atölyelere taşınan bantların tek bir sahibi olmaya başlamıştır (Gorz, 1986). Atölyelerdeki üretimin profesyonel bir nitelik kazanmasıyla beraber modern anlamda iş bölümü daha belirgin hale gelmiştir. Artan iş bölümüyle beraber emek-mülkiyet bütünlüğü de büyük oranda parçalanmıştır (Yeniçırak, 2021). Böylece işçinin kendi emeğine yabancılaşma

durumu, daha çok ön plana çıkmış ve artı değerle beraber burjuva iktidarı pekişmiştir. Aslına bakıldığında Marx için yabancılaşma kapitalist uygarlıkla beraber ortaya çıkmamıştır. Daha önceden de farklı toplumlarda belirgin olamayan biçimlerde varlığını sürdürmekteydi (Yeniçırak, 2021: 202-203)

Yani, onun için iş bölümü ve özel mülkiyet bir madalyonun iki yüzüdür (Marx ve Engels, 2017a: 211). İlk çalışmalarında işbölümüne yabancılaşma, özel mülkiyet ve toplumsal çatışmanın kaynağı olarak bakan Marx, ilerleyen metinlerinde iş bölümünün endüstri toplumunun vazgeçilmez bir kaidesi olduğunu kabul etmiştir (Marx ve Engels, 2017b: 14-26). Sanayi dönemiyle beraber artmaya başlayan iş bölümü, ürünün tamamını üretmekten alıkoyup, sadece belli bir parçada emeğinin nesneleşmesine sebep olmuştur. Böylece öznenin etkinliği emekten arınmış ve böylece emek şeyleşmiştir. Çünkü yeni tip üretim tarzı ile bireyin çok yönlü emeğinin iskartaya çıkması eş zamanlıdır (Callinicos, 2015). Emeğin iskartaya çıkmasında aktif rol oynayan sermayenin, yapısal etkinliği daha fazla olduğu için iktidar olma veya iktidarda faal olarak rol alma biçimi oldukça fazladır. Yani, Marx için iktidarın karşılığı, üretim araçlarına sahip olmaktan geçmektedir.

Ekonomi, Marksist teoride başat kurum durumundadır. Bu durumdan ötürü üretim araçlarına sahip olan kimseler toplumun genel temayüllerini de belirleme gücüne sahiptir (Marx ve Engels, 2017b). Bu duruma binaen Marx ve Engels'in ortak çabaları sonucu ortaya koydukları *Komünist Manifesto*'da: "Egemen düşünceler sıklıkla egemen sınıftan mülhemdir. Başka bir deyişle toplumun maddi gücünü elinde bulunduran kesim aynı zamanda egemen zihinsel, üst akıldır" (Marx ve Engels, 2018: 217). Burjuva sınıfının bu denli belirlenimci bir etkiye sahip olan bir iktidar biçimi olduğunu sadece manifestoda değil, aynı zamanda ikilinin beraber kaleme aldıkları *Alman İdeolojisi* (2017)

başlıklı metinde iktidarın, düşüncüyü dahi şekillendiren bir form olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Yönetici sınıfın düşünceleri, her zaman yönetime özgü düşüncelerdir: yani toplumu yöneten maddi gücü oluşturan yönetici sınıf, aynı zamanda yönetici entelektüel güçtür. Maddi üretim araçlarına sahip olan sınıf, sonuçta zihinsel üretim araçlarını da kontrol eder, böylece zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşüncesi tamamen yönetici sınıfa bağlı olur. (Marx ve Engels, 2017a: 217)

Bu düşünce irdelendiğinde Marx'ın doğrudan "devlet iktidarını" üst belirlenimci olarak kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Burada devlet iktidarı olarak ifade edilen kesim ise doğrudan devletle bütünleşen burjuva kesimidir.

Devletin bu şekilde bir sınıfla bütünleşmesi düşünürü birçok yönden karamsarlığa sevk etmiştir. Marx için iktidar karşısında özgürleşmiş bir işçi sınıfından bahsetmek pek mümkün değildir. Hatta ve hatta burjuva devleti tarafından proleter sınıfa bahsedilecek olan özgürlük bile aldatıcıdır (McQuarie ve Spaulding, 1989: 22-25). Çünkü özgürlük devlet aracılığıyla elde edilemez. Devlet aracılığıyla işçi sınıfının elde ettiği siyasal özgürlükler aslında işçi sınıfının etkililiğini sindirip kaybetmek amacıyla yapılmaktadır². Marx'ın bu husustaki haklılığı aslında ulus-devletle ortaya çıkmaktadır. Devletle bütünleşen iktidar yapıları, işçi sınıfının yersiz yurtsuz olduğu varsayımını (Avcıoğlu, 2015: 107) hiçe sayarak işçi sınıfını ulus söylemine sıkıştırmakta ve burjuva iktidarına karşı olabilecek sert refleksleri dindirmektedir. Nitekim suyun karşı tarafı için de Marx aynı fikirdedir. Marx devletin özgürleşip, egemen sınıfın boyunduruğundan çıkması durumuna da ihtimal vermez³. *Gotha Programının Eleştirisi*'nde de işçi

² Devlet iktidarı tarafından üretilen sahte özgürlükler ve rüşvetler, proleter sınıfı kolektif bilinçten uzaklaştırdığı gibi proletaryanın içinden lümpen sınıfın çıkmasını da sağlamıştır ki, bu ortak hareket etme dürtüsünü sekteye uğratmaktadır (Marx, 2015).

³ Devlet, her anlamda Marx için burjuva sınıfının işlerinin kolaylaştırıldığı hatta yeri gelince proletaryanın sermayeye karşı artırdığı tansiyonu düşüren bir burjuva destekli bir oluşumdur (Marx ve Engels, 2018). Yani, devletin desteğiyle oluşabilecek bir emek

sınıfının amacı, devleti özgür kılmak değil, devleti iktidar konumundan indirip, halka bağımlı hale getirmek olmalıdır (Marx, 2017c: 605-607) şeklinde ifade etmiştir.

Sınıf mücadelesinde devamlı egemen sınıftan yana saf tutan devletin özgürleşmesi, işçi sınıfının temel kazanımlarının başında gelmemektedir. Hatta Marx, düşüncelerini biraz daha ileri bir boyuta taşıyarak işçi sınıfında müşterek bir bilincin oluşması, tüm insanlığın kurtuluşu adına gerekli olduğunu düşünmektedir. Çünkü proletaryanın sadece üretimle ilişkilendirilmesi insanın köleliğini içerir (Marx, 2017b: 118). Bundan dolayı Marksist teoride geçen özgürlük vurgusu baştan aşağı yabancılaşma, sömürü ve tahakküm ilkelerine karşı ortak bir alanda konumlandırılmıştır (Siler, 2021). Bu durumda, iktidarla girilen mücadelenin büyük oranda emeğin özgürleşimine yönelik olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır.

Modern endüstriyel toplumlarda proletaryanın üretici etkinliği, en başından itibaren kendi emeğine ve kendi ihtiyaçlarına yabancılaşmasıyla başlar. Marx bu durumu ihtiyaç temelli bir üretim değil artı değer temelli olduğunu, bunun da tamamıyla sermayenin arzusunu pekiştirdiği gerekçesiyle çalışanların kendi benliklerine yabancılaştığını ifade etmektedir (Giddens, 1981: 50-51). İşçi sınıfının burada iktidara, devlete veya sermaye sahiplerine⁴ karşı, özgürlük adına verdiği mücadele topyekûn insanlık adına verdiği bir mücadeledir (Löwith, 1999). O, hiçbir şekilde herhangi bir kurum adına, herhangi bir mücadeleye girmez. Marx bunu elyazmalarında da açıkça dile getirmektedir: İşçi sınıfının

özgürleşmesine hiçbir şekilde ihtimal vermez. Karl Marx'ın burjuva ile bütünleşen devlet yapısı için ayrıca bkz. (Marx, 2017a)

⁴ Karl Marx için burjuvazi, iktidar ve devlet üçlüsü aslında her yanıyla aynı şeyi ifade etmektedir. Çünkü Marx için devlet, burjuvazinin haklarını korumak için vardır. İktidar ise doğrudan sermayenin gücüne itaat ettiği için burjuva sınıfının güdümündedir (Marx, 2021b).

amacı asla devleti burjuvaziden kopartıp özgürleştirmeye yönelik değildir. Çünkü devlet sınıflar arasında meydana gelen çatışmalarda mütemadiyen üst sınıfı haklı çıkarmaya yönelik politikalar sürdürmektedir (Marx, 2017c: 607). Üst sınıfı birçok noktada haklı çıkaran devlet iktidarının, burjuvaziyle müşterek hareket ettiğini öne süren Marx'ın haklılığı bu durumda su götürmez bir gerçeğe dönüşmektedir. Neticede devlet, iktidar konumunda olan sınıfın kabul ve retlerini uygulayabilmek için başvurduğu meşru araçtır (Marx ve Engels, 2018: 43). Benzer bir açıklamayı Poggi, Weber için yapmaktadır:

Weberyan imgelem birbirinin varlığında faaliyet gösteren bireyler veya gruplar arası asimetriyi ve bu asimetrinin üst kısmında konumlanmış olanların kullandığı ayrıcalıkları vurgulamıştır. Durağan ve istikrarlı bir iktidar ilişkisinde kaynakları ve kapsamı ne olursa olsun iktidarın her halükârda üst kısmında toplandığını, diğer bir deyişle ilişkinin sıfır toplamı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. (Poggi, 2020: 441).

Rasyonel üretim sisteminin dünyaya ve sosyal pratiklerin tamamına hâkim olmaya başladığından bu yana hem yabancılaşma hem de sömürü ciddi anlamda irtifa kazanmıştır (Dahl, 1957: 210). Çünkü bireyde ortaya çıkmaya başlayan alışkanlıklar üretimin süreğenliğini sağlamaktadır. Nitekim akıl, aydınlanmadan bu yana artık her şeyi içine alıp yutan, ekonomik aygıtın yardımcısından başka bir şey olmamaya başlamıştır. Tam anlamıyla rasyonel bir araç haline gelmiştir. Akıl, maddi üretimin katı bir şekilde hesaplanmış manipölasyonları gibi, tehlikelerle yüklü diğer tüm araçları üretmeye uygun evrensel bir araç olarak işlev görür (Löwy, 2018: 147). Aklın ve emeğin her yönden kuşatılmış olması nedeniyle Marx'taki özne, anti-kapitalist duruşa tabidir. Marx'ın öznesi, sermayenin sahip olduğu güce karşı da tepki gösteren bir emek temelli oluşumdur. Yani Marx için bir özne vardır ve bu özne tam anlamıyla sermayeye ve sömürüye karşı konumlanmıştır. Ayrıca Marx'a göre sınıfsal oluşumların hakim olduğu toplumlarda bireyler genellikle bir sınıfın bireyi olarak diğer sınıfsal oluşumlarla etkileşime girerler. Ancak komünist yapının geçerlilik

kazandığı toplumlarda bireyler sınıf oluşumundan uzak, kendi özgür iradeleri çerçevesinde birey olarak hareket ederler (Nigam, 1996: 18). Sınıflı yapıya sahip toplumlarda hâkim olan sistematik bölünme ve rasyonel sınıflandırma biçimleri dahi komünist toplumda geçerliliğini yitirir (Aron, 2017). Bu tür bir sınıflandırma ve zorunluluğun ortadan kalktığı bir sınıf yapısında insanlar kendilerini hiçbir şekilde tek bir alanda uzmanlaşmak zorunda hissetmeyecektir. Bir kişi tamamen “kendi isteğine bağlı” olarak birden fazla alanda bilgi sahibi olabilir ve bunu sonsuza kadar sürdürebilir.

3. MAX WEBER'DE RASYONALİTE VE İKTİDAR

Weber'de kesin bir biçimde rasyonelliğin ne'liğine dair bir kurgu oluşturmak bir hayli zordur. Weber çalışmalarının belli başlı kısımlarında rasyonelitenin tanımını yapmaktan kaçınmaktadır. Ama kesin olan bir şey varsa, o da rasyonelliğin tamamıyla modern Batı toplumuna has bir süreç olduğudur(Weber, 2012a). Bununla beraber rasyonelleşme durumları türevlenebilir bir gerçekliğe sahiptir. Misal siyasal alana ait olan rasyonelliği “rasyonel yasal otorite” kavramıyla, eylem alanında sergilenen rasyonel davranışlara “araç rasyonelliği-değer rasyonelliği” kavramlarıyla karşılık bulmuştur. Sonuç olarak rasyonalite sadece belli başlı bir alanda meydana gelen bir anlayış ilkesi değildir. O, içinde yer aldığı toplumsal öbeklerin şekillenmesinde ve anlamlılık kazanmasında etkin bir role sahiptir. Bunun beraberinde bir nosyon olarak her anlamda içinde yer almaya başladığı gerçekliğe anlam katar rasyonalite. Nitekim bu gerçekliklerden biri de doğrudan iktidarın kendisidir. Rasyonaliteyle beraber iktidar, sıradan etkileşimle ve iletişimle kişiler arasında kurulan bir alt üst ilişkisi olmaktan çıkmıştır. İktidar, kişilerden bağımsız, siyasi veya kültürel anlamda onların yönelimlerini şekillendiren çok yönlü bir yapı olarak Weber'de kendisine yer bulmuştur. Rasyonelleşme süreci, sosyal hayatın olağan akışına dışarıdan ve dolaylı olarak

etki etmeye başlayan amaç hesapları ve karlılık mevzuuyla batı toplumlarında gün yüzüne çıkan uzun vadeli bir değişim sürecidir (Löwith, 1999). Söz konusu olan hareketliliğin yeşerdiği dönem ise Aydınlanma'dır. Aydınlanma aklının sahip olduğu olgusal üslup, mistik fikirlere ve deneylenemeyen üst kültür öğelerini reddetmesidir. Bu reddedişler birçok alanda değişim yaratmıştır. Rasyonalite, pasif bir şekilde dünyaya adapte olan veya belli başlı bir rutine uyan hareketlilik değildir. O genelde dünyaya, özelde ise modern Batı toplumuna hükmeden modern bir kuvvettir (Collins, 2017: 89). Bulaştığı veya işlendiği yapıların içsel veya dışsal tüm yapılarında kökten bir değişim yaratmaktadır. Kökten değişimin meydana geldiği bu yapıların içerisinde ise belli başlı kontrol mekanizmaları vardır. Bu mekanizmaların sürekli hareket halinde olmaları, toplumun her noktasında kendilerine yer edinmeyi sağlamıştır. Özellikle bazı kurumlar için rasyonelleşme devrim niteliğinde bir etki yaratmıştır.

Söz konusu hareketliliğin salt sanayi veya iktisatla sınırlı olmadığını öne süren Weber, ortaya koyduğu çalışmalar içerisinde kült bir niteliğe sahip olan *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı* (2011) çalışmasında buna dair yerinde örnekler görebiliriz. Weber bu çalışmasında her ne kadar mistik tercihler ile iktisadi kazançlar arasındaki analitiği çözümlüyor olsa bile aslında temel hedefi, karlılığı hesaplamaya dönük olan rasyonelliğin kapitalist toplum için ne tür bir işleve sahip olduğunu ortaya koymaya çalışmaktır (Jensen, 2018: 28). Özetle dinsel, gündelik, ekonomik hayat gibi çeşitli alanlardaki tarihsel bağlar birbirleriyle bazı noktalarda kesişmelerine rağmen çok yönlü bir kapsayıcılığa sahip değillerdir. Weber için bu rasyonelleşme süreci, tekil kaynaklar üzerinden kısmi olarak okunmaktan ziyade birden fazla tarihsel arka plan ve muhtelif kaynakla, hız ve kapsayıcılık temelli bir süreci imlemektedir.

Rasyonelleşmeyle beraber meydana gelen teknik, matematik ve diğer fen bilimlerindeki gelişmeler ve hesaplamalar, çağ insanının mistik gerekçelerden

uzaklaşmasını sağlamakla birlikte onu büyük ölçüde bu güçlerden medet ummaktan da uzak kılmıştır (Löwith, 1999: 17). Nitekim Weber söz konusu durumu “büyüsü bozulmuş dünya” olarak vurgulamaktadır. Rasyonelleşme dönemine binaen Weber değer kazanan bilgi için dört adım saymaktadır (Brubaker, 2017: 55-56): 1-) Gerek sosyal bilimlerde gerekse de fen bilimlerde söz konusu olmaya başlayan profesyonelleşmeyi onaylayan sertifikaların değerinin artması. Bu yönde meydana gelen değişimlerin sonucu olarak kaba beden işçiliği yerine ince fikir işçiliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Ayrıca daha önceki dönemlerde kadının sadece hane içinde sınırlı tutulan hakkı, yaygınlaşan eğitimle beraber başka alanlarda kendisine yer bulmaya başlamıştır. 2-) Herhangi bir alanda söz konusu olamaya başlayan en yüksek rütbedeki profesyonel ile kendisine söz konusu olan alanların her birinde amatör şekilde geliştiren kişinin gün geçtikçe aşama yer değiştirmeye başlaması. 3-) Dünyanın gün geçtikçe daha çok bilgi endeksli olmaya başlaması ve büyüğü bozulan dünyada mevcut eylemlerin neredeyse tamamına yakınının rasyonelleşmesi. 4-) Matematiğe ve akılcı düşünceye dayalı eylemin artan önemi.

Weber'in Nietzsche'den devralıp da ifade ettiği büyüünü yitiren dünya “*Entzauberung*” izahı neredeyse tüm çalışmalarında ön plana çıkmaktadır. Weber için rasyonelleşme durumu, soyut olan değerlerden ve üst kültüre ait olan birçok yaşam biçiminden vazgeçilmiş olunmasıdır (Özlem, 2001). İlaveten rasyonalitenin ön plana çıkmasında etkili olan bir diğer olay ise karizma üzerinden bir okumaya girişmiş olmasıdır. Weber'e göre çağdaş yaşam o denli rasyonel bir nitelik kazanmaya başlamış ki, giz ve kutsal dolu olan Tanrıyı kovmuştur. Tanrının insan eliyle kovulmasından sonra karizmanın yani tanrının elçisi olarak görülen kişinin eylemleri eleştirilerin odağında yer almaya başlamıştır (Weber, 2019: 248) ve otorite sorgulanabilir bir niteliğe bürünmüştür.

Yeni-Kantçı kanattan eleştirel teoriye göre rasyonel iktidarı üretilen, genelleştiren yegâne eylem Aydınlanmadır. Aydınlanma, insana aklını kullanmada belli bir özgürlük alanı tanıdığı da bireyi kendi aklıyla vuran bir silaha dönüşmüştür. Burada akıllı genel yaşamın merkezine oturtan yönetici kesimler, insanın denetimi ve karar alıcı mekanizmaların tamamını rasyonelleştirdiği insanın gerek akılla gerek ruhla kaçabileceği olası her alanı sınırlandırmış oldu⁵. Haliyle yapısal olarak iktidar, karar alma mekanizmaları açısından topyekûn bir değişim yaşamıştır. Sonuç olarak yeni bir toplum tipi karşımıza çıkmaktadır. O da büyüü bozulmuş denetim toplumdur (Deleuze, 1992). Büyüü bozulmuş dünyada yer alan yönetim mekanizmalarının tamamı bürokratik usule göre merkezi bir niteliğe kavuşturulmuştur. Kesin hesaplanabilirlik eylemi, bütün kontrol mekanizmalarının merkezileşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu takip edilebilirlik ilkesi aslında bir yandan yeni iktidarın, modernist ilkelerle beslenen yeni bir formunu imlemektedir. Bu form sadece hesaplanabilir ilkeler üzerine kurulu değildir. Onlar kadar bilgi üzerinde de belli başlı tasarruflara sahiptir. Nitekim bilginin bir güç unsuruna dönüştüğü çağda iktidarı beslemesi de pek tabiidir. Ayrıca modern toplumda bilgi salt teorik bir işleyişe sahip değildir. O, birçok noktada teknolojiyle veya genel işleyişle harmanlanarak iktidara güç konusunda ve katma değer üretme konusunda ön planda tutulmaktadır (Brubaker, 2017: 30). Böylelikle söz konusu bilgi-işlem araçlarına sahip olan sınıf, üretim bandında yer alan öznenin performansını devamlı kontrol etmektedir.

Weber'in rasyonalite ile kastettiği şey aslında her toplumsal katmana etki eden hesaplanabilirlik ilkesinin hâkim olma durumudur. Nitekim rasyonelleşme,

⁵ Bu husustaki en ciddi teorik çalışmalardan biri olan Herbert Marcuse'un *Tek Boyutlu İnsan* kavramsallaştırması bahsi geçen durumu özetler niteliktedir. Aslında Aydınlanmanın mirası olan akıl/bilgi moderniteyle beraber iktidarın himayesinde varlığını sürdüren değerlerden biridir. Dolayısıyla iktidarın arzuladığı değişimden yana olmayan veya "...şartlara uymayan kişi toplumsalın mevcut sınırları dışına itilir ve toplumdan uzaklaştırılır. Böyle bir düzende tek boyutlu -rasyonel- toplum her şey çok boyutlu toplum hiçbir şeydir" (Marcuse, 2010, s. 121).

Weber için modern Batı toplumlarının gelişimini açıklamak adına oldukça elverişli fikir olarak karşımıza çıkmaktadır (Löwith, 1999). Weber'in imzasını taşıyan eserlerin birçoğunda Batı ve Doğu uygarlıklarını rasyonalite ve kapitalizm temelli incelemektedir (Dusza, 1989: 72-73). Söz konusu olan Doğu toplumlarına, Batı toplumlarına kıyasla kapitalizmin daha geç uğradığını ifade etmiştir (Yeniçirak, 2021). Bunun da sebebini, Doğu ve Batı toplumları arasındaki gelişmenin benzer dinamiklerle ilerlememesine dayandırmaktadır. Batı ve Doğu toplumlarında, kapitalist düzeyin farklı olmasının başlıca sebebi, batı toplumlarında uygulanan rasyonel kurallar çok daha sistemli ve disiplin edici bir nitelikte uygulanmaktaydı ki Batı'da iktidarın işleyişi konusunda da doğudan bir ayrışma söz konusu olmuştur. Yani bu ayrışma, sadece bürokratik işleyişi veya eğitim sistemini kapsamıyordu. Sanattan mimariye, sağlıktan politikaya neredeyse toplumsal alanların tamamında sistemli bir şekilde bu rasyonel kurallar uygulanmıştır (Swingewood, 2010: 191). Bu sistemli pratiklerin daim olmasındaki en büyük faktör bürokrasi gibi bir sistemin ortaya çıkmasıdır. Bürokrasi, rasyonelleşmenin başladığı Batı toplumlarının tam anlamıyla akılcılaşmaya meyil gösterdiği yegâne örneklerdendir (Ritzer ve Stepnisky, 2018: 34). Gerçek anlamda Doğu uygarlığında tam olarak bir rasyonalitenin oluşması pek mümkün değildir. Ama gün geçtikçe söz konusu modern dünyanın ahlaki belirlenimciliği artmakta ve bu husus bir tür tam teşekküllü rasyonelleşmenin ortaya çıkmasını mümkün kılabilir.

Rasyonelleşme ilkesi, Weber'in tarihsel felsefesinin mihenk taşlarından biridir. O kurumsal yapıları sınıf, statü ve parti ekseninde bir süreç içerisinde yorumlamaktadır (Weber, 2011a: 75). Ayrıca şuna dikkat kesilmek gerekiyor ki, iktidar yapıları akılcılaşmanın bu denli artığı bir yapıda aksi yönde radikal bir tepkiyle karşılaşmamıştır. Onlar söz konusu şartların gereklilikleri nelerse o şartları karşılayacak şekilde değiştirilmişlerdir. Yani Weber'e göre klasik iktidarın hakimiyet sürdürdüğü toplumlardan bugüne değin iktidarın sadece yapısı

değişmemiştir. Aynı zamanda iktidarın kaynaklarının değişime uğradığı gibi iktidar yapısal anlamda da ciddi bir değişim yaşamıştır. Burada rasyonelleşme aslında iktidarın yeni bir biçim almasında en büyük etkenlerden biridir. Sözgelimi, artan nüfus ve ihtiyaçlara bağlı olarak bürokrasi gibi bir birimin devletin ve iktidarın ayakları olmaya başlaması rahatlıkla anlaşılabilecek bir durumdur. Burada bürokratik sistemi başlıca örnek olarak vermemizin sebebi oldukça planlı ve bilimsel kazanımlarla oluşmuş olmasının yanında daima disiplin ve denetimin aktif bir şekilde işleyen birimlerin başında gelmesidir. Bilimsel bir arka plana sahip olan bürokratik işleyiş denetime ciddi anlamda değer verir. Denetim ise sadece dünyanın bileşenlerine indirgenerek nesnelleştirilmesiyle mümkündür. Bilimcinin bakışı, bu nedenle nüfuz eden parçalara ayıran ve nesnelleştiren bir bakıştır. Bu tür bir bakış, dünyayı kontrol altına almaya çalışan insana bu denetimi sürekli ve düzenli hale getirme olanağı tanıyan evrensel teknolojilerin ortaya çıkmasını sağlar. Dünyayı birçok yönden kontrol altına alamaya çalışan bu bakış, insanın sürekli ve düzenli bir biçimde kontrolü sağlayan teknik yapının ortaya çıkmasını sağlar (Allan, 2020: 285). Bu teknolojik yapı, modern dünyada bürokrasidir. Bu konuda Weber şöyle bir açıklamaya yer vermektedir: Disiplin genel anlamda en akılcı ürünlerden biri olan bürokrasi ile yoğun bir benzerlik taşımaktadır. Tıpkı bürokrasi de olduğu gibi disiplin, kişilerin üstünde olan bir yapıdır. Bundan ötürü kendisine tabii olunmasını isteyen iktidarın güdümüne girip, anlamlı veya anlamsız her dediğini onaylayan ve ne tür konulardan desteğinin alınacağını doğal bir şekilde önceden bilinmektedir (2012b: 514). İktidarın bürokrasi kılığında kabuk değişimini yine o şu cümlelerle açıklamaktadır: “Feodal zümrelerin yönetim araçları ellerinden alınmış ve yerlerine çağdaş bürokratik devletin maaşlı memurları geçmişti. Modern devlet silahların ve araçların mülkiyetini millileştirmişti (2011a: 74). Özetle, bugün yükselmekte olan işçinin emeği değil memurun diktatörlüğüdür.

En nihayetinde Weber bürokratik sistemi bir rasyonelleşme temayülü, rasyonelleşmeyi ise doğal olarak var olan insanoğlunun mekanikleşip sıradanlaşması ile bir tutmaktadır. Nitekim burada rasyonelliğe biçilen rol ise tamamıyla kişi özgürlüğünü kısıtlayan bir oluşum olarak görülmektedir. Bürokrasinin mekanizasyonu tarafından elekten geçirilen şahıslardan üste çıkanlar bürokratik yapıya uygun olarak kabul edilmektedir. Bu uygunluk hususu sadece bir teste tabi olduktan sonra biten bir süreç değildir. Çok daha önceden bürokratik işleyişe dahil olacak olanlar belli bir hazırlık ve eğitim sürecinden geçtikten sonra bir uygunluk durumlarına bakılmaktadır (Weber, 2019: 75). Uygun olanlar kahramanlıktan, insanca kendiliğindenlikten, yaratıcılıktan muaf olmayı kabul etmiş bir şekilde bir koltuğa oturtulmaktadırlar.

Sosyal teorinin özne merkezli tartışmalarının büyük kısmına bakıldığında; radikal rasyonelleşme hareketi insanı canlı yapısından arındırıp, parçalanmaya müsait bir makine konumuna getirmiştir. Bunun beraberinde Radikal rasyonalizasyona ait olan her örneğin altında, kaçınılmaz bir biçimde irrasyoneliteyi doğuracağı yazılmıştır (Weber, 2012b: 514). Bu durumu öngören Frankfurt Okulu düşünürleri gibi -bilhassa eleştirel bir zemine sahip olan- düşünürler tarafından, rasyonelliğin çıkış noktası olarak kabul edilen Aydınlanma hareketi yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Ama söz konusu durumda Weber, içinde yaşadığı toplumu sırf yüceltmek adına, sosyoloji yazılarında sınıf kavramını incelerken ortaya koyduğu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, rasyonalizme her ne kadar bazı eleştiriler yöneltse de kimi durumlarda oldukça pozitif kanılara sahip bir düşünürdür. Örneğin Doğu toplumlarının rasyonalite gibi bir değerle oldukça geç tanışmalarının sebebi, sürdürmüş oldukları geleneksel yaşam biçiminden kaynaklıdır (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 133). Aksi tarihin çizgiselliğinde geri gidildiğinde eski Almanya yani Prusya ve 16. yy. Fransa'sında uygulanan politika ve yaptırımlar Doğu toplumlarını gölgesinde bırakır. İlaveten bugünden geçmişe baktığımızda devletlerin lağvedilmesi ve demokratik işleyişi mümkün kılan

devrimlerin Batı toplumunda gün yüzüne çıkmasındaki başlıca etmen, mevcut yaşamın tüm alanlarında iktidarın söz sahibi olmaya başlaması ve aşırı baskıdan ürediğini göz ardı etmemek lazım.

3.1 Max Weber' in Otorite ve Bürokrasisinde İktidarın İzini Sürmek

Weber için iktidar, toplumsal hayat içerisinde yer alan herhangi bir aktörün iletişimin temelinde yer alan ihtimallere bakılmaksızın muhatabının göstermiş olduğu dirence rağmen, kendi arzusunu muhatabı olan kişiye benimsetmiş olma durumudur (Weber, 2012a: 163). Yani, iktidarın işleyebilmesi için bir kurumun veya yapının bulunması zorunlu değildir. Önemli olan verilen kararlarla, kişiyi doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkileme gücüdür (Weber, 2019: 93). Sözgelimi babanın aile içinde bir iktidar temsili olduğu yazılı herhangi bir kurala dayanmamaktadır. Ama babanın varlığı ve son sözü söyleme gücü onu iktidar konumuna taşımaktadır.

Weber'e göre birbiriyle ilişkili iki iktidar özelliği vardır: İktidar bir tarafın başarısının tam güvencesinin ihtimaline işaret etmektedir. İkinci olarak iktidar her zaman bir potansiyeldir. Çünkü bir şeyin yapılmasından ziyade tercih edildiği takdirde bir şeyler yapabilme, etki yaratabilme kapasitesine işaret etmektedir (Poggi, 2019). Başka bir ifade ile iktidarın var olmak gibi bir kaygısı olmamalıdır. Zaten iktidar ile kurulan ilişkiler duygusal bağlılıktan, sonsuz riayetden gelmektedir. Ayrıca iktidar, toplumsal onur ve prestij getirmesi yönüyle değerli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarın elde edilmesiyle kazanılan prestij ve itibarın yanında bu iktidarın süreğenlik sağlayabilmesi için ayrıca korunması gerekmektedir. Çünkü iktidar mücadelesi toplumsal yaşamın her alanına yayılmıştır (Swingewood, 2010: 200-201). İktidar, kurumsal olarak meşru olan devletin çatısı altında yer aldığından ötürü, devletin ideolojik aygıtlarını iktidar mücadelesinde aktif bir şekilde kullanmaktadır. Özetle devlet, iktidarın güçlerindedir. Yönetmek burada kayıtsız şartsız bir başkası üzerinde dayatma

gücünü son noktaya kadar elinde bulundurma yetisinden gelmektedir ki bunu pratiğe döken birim ise doğrudan devlettir. Devlet, doğuşuyla beraber özerk güçlerini de eline alan tek örgütlenme biçimidir. Yani türetilmemiş bir örgütsel biçimdir (Weber, 2012: 78).

Weber için iktidar, sadece rasyonel bir forma bürünen toplumların doğal bir parçası değildir. İktidar karizmatik ve geleneksel yapılı toplumlarda da mevcuttur. Lakin rasyonel toplumlarda olduğu kadar belirlenimci ve simgesel bir yöne sahip değildir. Weber'in iktidarı özellikle rasyonelleşme üzerinden okumasının sebebi ise rasyonelleşme kaynaklı normatif güç ve yapılarıdır. Bunların belki de en önemlisi bürokrasidir. Modern rasyonel toplumun içten bağlı olduğu ilkeler olan ölçülebilirlik, normatiflik ve dakiklık gibi durumların geçerli olduğu rasyonel yapılardan biridir (Weber, 2011b). Bu biçimsel yapının içinde yer alan insanların sorumluluğu, dahil oldukları parçanın gerekliliklerini yerine getirmektir. Ayrıca denetleyici birer unsur olarak görev alan iç organlar çalışanlar üzerinde sürekli bir kontrole sahiptirler. Bu kontrol çalışan öznelerden, çalıştıkları süre içerisinde maksimum hızla verimli olmalarını talep etmektedir.

Bu duruma dikkatleri çeken Weber, insanın bu denli kendisine yabancılaşacak kadar çalışmasını *“rasyonalitenin demir kafesi”* şeklinde yorumlamaktadır. Bu husustaki bir diğer açıklama ise A. Swingwood'dan gelmektedir: Ona göre toplumsal birimlerin baştan aşağı bürokratikleşmesi modern kapitalizmin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir (2010: 204). Bürokratik yapının getirisi olan rasyonelleşmiş yapılar her ne kadar toplumlara ve sermaye sahiplerine yüksek kâr oranı, devamlı kontrol ve teknik ilerleme konusunda olağanüstü bir katkı sunmuş olsa da bunun bedeli olarak insan ruhunu parçalamış ve öznenin insani özünü tamamıyla boşaltmıştır. Hatta öznenin bu akılcılaşma öncesi sahip olduğu özgürlüğü sekteye uğratmıştır. Bu gelişmeyle beraber her yönden

şeffaflaşan özne, iktidarın tüm stratejilerine karşı savunmasız hale gelmiş ve bilgi temelli iktidarın kurumsallaşmasını sağlamıştır. İnsanın modern toplumda bu denli tutsak kalmasını “*serfliğin demir kafesi*” veya “*büyüsü bozulmuş dünya*” şeklinde izah edilmektedir (Löwy, 2018; Yeniçırak, 2021: 149). Foucault bu durumu özgürleşen bireyin iktidar tarafından yeniden üretilip, estetize edilmesi şeklinde yorumlamaktadır (Foucault, 2021: 263-265). Bu tip durumların mümkün kılınabilmek amacıyla iktidar toplumsal özneleri çepeçevre sarar (Deleuze, 2006). Nitekim iktidarın disipline edici politikaları direnç ve tenkidin silindiği zeminlerde daha çok öne çıkmaktadır. Yani, olası bir emre veya sözsel uyarıya karşı bireyin kalıplaşmış bir itaat etme durumu disiplin olarak (Bauman, 2018) okunmaktadır. Ya da başka bir ifade ile “*idealleştirilmiş ikameci iktidar*” ın varlığı otoritenin etkisini sürekli toplumsal fenomenler üzerinde canlı tutarak (Sennet, 2021) disipline etmektedir.

Rasyonel hesaplama, bürokratik makine içindeki her çalışanı işleyen çarkın küçük bir dişlisiyle aynı düzeyde tutar. Böylelikle bu sistemde sömürüden kaçmanın yolunu daha büyük bir çark dişlisine dönmüşmek olarak kabul ettirir. Bürokratikleşme arzusu işlerlik yönünden birçok kazanım sağlamış olsa da çalışan özneyi sesiz bir rutin çerçevesinde hiçliğe sürükler (Yeniçırak, 2021). Bunun da başlıca sebebi bürokratik sistemi idare eden kesimlerin, merkezi bir konumda olmasından dolayı kişilerin performanslarını net bir biçimde hesaplayabilmesidir (Weber, 2012b: 223). Bürokrasinin bir diğer işlevi de enerjinin harcanacağı kategorileri önceden belirlemiş olmasıdır. Özneler bürokratik sistem içerisinde işleyen bir makinenin ana çarkları gibi işlemektedir. Bu çarklar genellikle sabit şekilde işleyen makinenin birer parçası olarak görülür (Giddens, 2014). Özetle Weber için bürokrasinin en yüksek iktidar biçimi olarak görülmesinin sebebi, insanlar yerine kuralların, kişisel ağlar yerine hiyerarşinin aktif rol almasıdır (Slattery, 2018: 43). Lakin bu organizasyon biçimi tüm topluluklarda aynı şekilde işlemez. Söz gelimi Max Weber için bürokratik işleyiş

sadece Batı toplumlarına has bir rasyonalitedir. Yani Weber'in kavramlarıyla, geleneksel ve karizmatik otoritenin yasal ussal otoriteye üstün geldiği toplumların tersine, Batı toplumunu yararcılıkla, dolayısıyla da çıkarların tutkulara (Touraine, 2022: 75) galip gelmesiyle tanımlamıştır.

Weber'in iktidarı tanımlama hususunda ifade ettiklerinin yanı sıra iktidar üzerine kurduğu parametreler şunlardır: Sınıf, parti, statü, otorite. Büyük sınıfsal yapıların güç veya iktidar olarak ortaya çıkabilmesi iki temel faktöre ihtiyaç duyulur. Bunların ilki güçlünün her zaman güçsüze komşuluk etme arzusudur. İkincisi ise iktisadi anlamda olabilecek en iyisi olabilmek (Collins, 2017: 184-186). Çünkü egemen iktidarın varlığını sürdürebilmesi için parasal konuda da yönlendirici olabilecek kadar güçlü olmalıdır.

Sınıflar sıradan kitleler ya da sessiz yığınlar değildir. Mantığa dayalı toplumsal eylemin bireysel sembolleri olarak öne çıkarlar. Öyle ki bu mantıksal eylemler sürekli hale geldikçe bir sınıf oluşumundan söz edilebilir. Sınıf olmanın temel noktaları şunlardır: Ortak nedenler, ortak gelirler, ortak temsiller (ekonomik anlamda) (Weber, 2012b: 293). Weber burada sınıf kavramının öncüllerini ifade ederken tamamen ekonomi merkezli düşünmektedir. Ancak benzer tarihsel yapılar ve dinamikler belli bir kesimi sınıfsal konuma getirebilmektedir. Örneğin ulus sahibi olmak tek başına ekonomik bir anlam taşımasa da özünde bu insanların vatandaşlığa geçerek elde ettikleri onurlu pay sayesinde bir sınıfa dahil olunmaktadır. Bu sınıfsal birliktelikten ortak bir iktidar çıkarılabilir (Weber, 2005). Ayrıca Weber'in iktidar çatısı altında ele aldığı bir diğer kavram da statüdür. Statü, sınıf oluşumunun tersi yönde hayat bulan bir toplumsal prestij durumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2018: 127). Statü, bir kişinin toplumsal uzamda bulunduğu konuma binaen ortaya çıkan bir etki gücüdür (Marshall, 2021: 697). Weber bu durumu *Ekonomi ve Toplum (2012b)*' un ikinci cildinde “*etkili toplumsal itibar*” şeklinde ifade etmektedir. Weber, her

ne kadar tabakalaşma teorisini statünün iktisadi yanı üzerinden okumuş olsa da *statü onuru*, sadece iktisadi düzeyin kendisinden devşirilemez. O uygulanabilirliği açısından salt ekonomik ve sınıfsal oluşumun karşısında yer alır (Turner, 2000). Bunun yanında iktidarı imleyen sınıfsal oluşumların herhangi birine tabi olduğu için iktidarın kazanımlarından yaralanan kişiler statü söz konusu olduğunda başka türlü eylemler sergilemek zorundadırlar. Çünkü statü sıklıkla kazanılmış olmaktan çok toplumsal yapı tarafından kişiye eylemleri doğrultusunda verilen ayrıcalıktır. Ritzer statünün elde edilmesini tüketim ve göstergeler üzerinden okuyor olsa da statüyü salt tüketim bağlamında ele almak, büyük oranda hatalı olduğu gibi aynı zamanda eksiktir (Ritzer, 2022). Sözelimi aristokrat bir aileye mensup olmak veya iktidar partisinin bir üyesi olarak kamusal alanda görünmek kişilere statü kazandırdığı gibi iktidarlarını da büyük oranda güçlendirir (Pakulski, 2020: 821-823).

İktidar öğeleri içinde üçüncü bir saç ayağı olan partiler, iktidar (*Herrschaft*) ve güç (*Macht*) yapılarının içerisinde kendilerine yer bulup burada yeşerirler (Brubaker, 2017). Bu yapı içerisinde sürekli bir biçimde bir egemenlik mücadelesi verilir. Partiler yapıları gereği, tabakalı toplumların en sistematik yapılarıdır. Weber'in bazı ifadeleri her ne kadar sadece politik alandaki partiyi vurguluyormuş gibi okunsa da aslında kullandığı parti nosyonu salt politik değildir. O politik alandaki belli bir kesimi imlediği gibi sosyal yaşamdaki belli bir topluluğun ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesini de parti olarak yorumlanabileceğini ifade etmiştir. Tüm partilerin, iktidara gelmek gibi mutlak bir amacı vardır. Başka bir ifade ile; ne olursa olsun temel hedef toplumsal eylemi etkilemeye yöneliktir.

Doğaları gereği partilerin ya özümstedikleri politikaları ya da iktidarlarını aktif kılmak için ortaya çıkarlar. Söz konusu yapı sıklıkla belli başlı dinamiklere sahip olan bir örgüt içinde oluşmaktadır (Weber, 2012a: 406). Ayrıca partilerin

sosyolojik oluşumu esasında üzerinde etki oluşturmak istedikleri toplumsal eylemin türüne ve otorite yapısına göre şekillenmektedir.

Rasyonel yasal otorite sisteminde bireysel anlamda uzmanlık gerektiren durumların yanında her yönüyle normatif bir biçimde işleyen bir yapı vardır. Öyle ki Weber diğer tüm otorite biçimlerinin veya kendi çalışmalarında yer alan teorilerin ideal tiplerini tasarlariken rasyonel otoritenin ideal tipini tasarlamaktan kaçınmamıştır. Ona göre bürokrasi, rasyonel otoritenin en ideal formudur. Rasyonel otoritenin hakim olduğu toplumlarda geçerli olan bürokratik işleyiş, hiçbir boşluğa ve çatlağa sahip olmayan, oldukça sistematik bir akışa sahip olan, parçalanamaz ve bölünemez bir şekilde işler.

Rasyonel otoritenin bu denli sistemli olduğu toplumsal işleyişe karşın Weber geleneksel otoriteyi ön plana koymuştur. Geleneksel iktidar biçimine sahip olan bu iktidar formu, tamamıyla gelenek ve göreneklerden beslenmektedir. Geleneksel iktidarın hakim olduğu toplumsal yapılarda, öznel olmayan kurallardan ve net bir biçimde tanımlanmış görev alanlarından bahsetmek mümkün değildir. Nitekim bu husustaki en iyi örneklerden biri patrimonyal yapıdır. Bu yapıda yer alan bireyler rüştünü ispatlayamamış, bireyselleşme adına herhangi bir adım atamamış ve karar alma sorumluluklarının henüz var olmadığı düşüncesiyle tüm tercih haklarını baba otoritesine teslim etmişlerdir (Vergin, 2004: 59). Ayrıca geleneksel yapılar arasında geçiş sistemli kurallar dâhilinde yerine getirilmemektedir. Burada tamamıyla geleneğin kutsal kıldığı kişinin buyruklarına riayetler atamalar ve geçişler sağlanabilmektedir. Yapı gereği sistemli bir işleyişinden bahsetmek oldukça zordur. Ama söz konusu itaat ve otorite kabulünün oluşmasındaki en büyük etken otorite sahibi olan kişinin geleneğin yükünü taşıyor olmuş olma düşüncesidir (Weber, 2005: 55). Gelenekle seçilmiş mutlak iktidar konumunda bulunan ya da o konum için

geleneksel yöntemlerle seçilmiş olan bireydir. Söz konusu otoriteyi tehdit edecek gelişim ise karizmaya sahip olan bir otoritenin ortaya çıkmasıdır.

Diğer otorite tiplerine kıyasla karizmatik otoritenin ortaya çıkmaya başladığı toplumlarda gözle görülür bir değişimin yaşanması kaçınılmaz bir durumdur. Geleneksel yapıları yıkmak ve yeniden oluşturmak, bu eylemler aslında karizma sahibi olan kişinin yapamayacağı şeyler değildir. Lakin karizma kendi iktidarını süreğen kılabilmek tebaasını eylemleriyle cezbedip heyecanlandırmak zorundadır. Başka bir ifade ile karizma tebaasını büyülemek zorundadır. Aksi durumda atalet haline bürünen karizma, iktidarını kaybettiği gibi rutinleşip yok olmakla karşı karşıya kalacaktır (Vergin, 2004: 55). Karizma gelenekten ve rasyonel yönetimden kaynaklı olan tüm tekdüze işleyişlerin karşısında yer alır (Weber, 2019: 57). Bunun beraberinde, karizma sahibi olan otoriteye itaat ile diğerlerine olan itaat birbirinden farklılık arz etmektedir: Yasal otorite söz konusu olduğunda itaat, yasal olarak kurulmuş kişiler üstü düzene yöneliktir. Söz konusu emirlerin biçimsel yasallığı nedeniyle ve sadece otoritenin yetkisi kapsamında, otoritenin yetkisini uygun şekilde kullananlara kadar uzanır (Weber, 2012a: 335). Geleneksel otorite söz konusu olduğunda, itaat, geleneksel olarak tanınan otorite konumunu işgal eden ve (kendi alanı dahilinde) gelenek tarafından sınırlandırılan şefin şahsına yöneliktir.

Son olarak şayet Weber bu döngünün genelinde haklı ise sivrilen tek yapı yasal ussal otorite olur. Mevcut durumda söz konusu otorite biçimleri arasında hiçbir gerilimin olmamaya başlaması toplumun genelinde bir rasyonelleşmenin var olmaya başladığını gösterir (Weber, 2012c). Bu durum Weber'i oldukça tedirgin etmektedir. Çünkü rasyonelleşmiş bir toplum kendisinin tabiriyle *demir kafese* dönüşür (Weber, 2005: 81). Sonuç olarak Weber'in otorite temelli iktidar açılımı büyük oranda dinamik ve döngüsel bir yöne sahiptir.

4. SONUÇ

Marx ve Weber, çalışmalarının merkezine kapitalizm ve yabancılaşma ilkelerinin modern toplumda nasıl kök saldığı üzerine birbirine yakın açılımlar getirmişlerdir. Lakin temel dayanak noktaları birbirinden ayrılmaktadır. Sözgelimi, Marx burjuva iktidarında iyice belirgin hale gelen yabancılaşmanın başlıca sebebini metaya sahip olanların artı değeri ele geçirmesine dayandırmaktadır. Weber ise demir kafes olarak kurguladığı bu yabancılaşmanın temel sebebinin aşırı rasyonelleşme ve bürokratikleşme olduğunu açıkça ifade etmektedir (Yeniçirak, 2021). Öyle ki, Marx, iktidarın bu etkinliğinden kurtulmanın yolunu doğrudan bu sistemi ilga etmekten geçtiğini ifade ederken Weber demir kafesten kurtulmanın yolunun olmadığını ifade etmiştir (Löwy, 2018). İkili sermaye ile beslenen bu iktidardan kurtuluşun mümkünatları konusunda her ne kadar birbirinden ayrışsa da iktidarı kabulleniş tarzları açısından ortak noktada yer almaktadır.

Sözgelimi, iktidarın mikro-fiziksel ve tahakküm-tabiiyet ayrışmasında her iki isim ikinci yol olan tahakküm-tabiiyet kısmında yer almıştır. Bu iki ismin aynı başlık altında olması, onları ortak argümanlarla bu konuya yaklaştıklarını göstermemektedir. Marx'ın iktidarı daha ceberut ve emek sömürsüne dayanan ilkeler üzerine inşa edilmiş olsa da Weber'de iktidar daha rasyonel ve yumuşak güç üzerine kurumsallaşmış bir fenomendir. Ayrıca her iki isimde belirgin olan bazı parametreler vardır. Marx'ta materyalizm ve diyalektik felsefe ön plandayken; Weber'de bu durum yerini rasyonalizm ve eylem teorisine bırakmaktadır.

Bunun beraberinde iktidara olan bakış açıları ve iktidarı üzerine kurdukları zemin birbirinden ayrılmaktadır. Marx öne sürdüğü argümanlar doğrultusunda iktidar teorisini ağırlıklı olarak iktisadi alan üzerine kurarken, Weber bunu statü, parti ve sınıf parametreleri üzerine kurmaktadır. Weber, tarihselliği ön planda

tutan çalışmalarıyla Marx'ın tek biçimli bakış açısını dolaylı anlamda eleştirmekten uzak durmamıştır. Ama tamamıyla tarihsel materyalizme karşı çıkmaz. Onun karşı olduğu şey Marx'ın tek biçimli, indirgemeci tavrıdır. Nitekim Marx'ın kendi teorisini büyük ölçekte ekonomik nedensellik üzerine inşa etmiş olması, kendi teorik çizgisini takip eden isimler tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Sözgelimi, Marx'ın ekonomi temelli açılımlarının aksine Batı Marksist kanatta ortaya çıkan Gramsci gibi isimler Marksist postulatın temellerini oluşturan iktisadi dayanağa ciddi anlamda karşı çıkar. zira, hegemonya yaratan burjuva iktidarına karşı olası bir kurtuluş çaresinin yalnızca proleter sınıfta saklı olmadığını, sömürülen tüm kesimlerin topyekun hareket etmesiyle başarıya ulaşacağını ortaya koymuştur. Nitekim ortaya koyduğu tarihsel blok kavramıyla büyük oranda bu duruma işaret etmektedir. Ona göre üst ve alt sınıfların birbirleri üzerinde inşa ettikleri idare etme gücü tarihsel süreç içerisinde değişim yaşayabilir (Gramsci, 2024). Yani her iki sınıfsal grup belli bir dinamizm çerçevesinde işlemektedir. Benzer şekilde Althusser de Marx'ın devletin egemen sınıfın güdümünde olan bir yapı olduğu kabulüne, indirgemeci bir tavra sahip olduğu gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Ona göre toplum ekonomik, siyasal ve ideolojik düzeylerden oluşmaktadır. Marx'ın devlet ve egemen sınıf kavramsallaştırması görünürde olduğu gibi düşünsel anlamda da oldukça basit bir varsayımdır (Althusser, 2019). Marx'a yönelik yapılan bu temel eleştiriler ilerleyen süreçte daha analitik ve sofistike açılımların da ortaya çıkmasında etkide bulunmuştur. Sözgelimi, Marksist iktidar tartışmalarının devam ettiği çevrelerde bir dönem ciddi bir alan kaplayan Miliband ve Poulantzas gibi isimler Marksist iktidar kuramını kapitalist devlet sorunu çerçevesinde yeniden kurgulamak ve dayanaklarını daha da sağlamlaştırmak amacıyla ön plana çıkarmışlardır. Miliband, Marx'ın ekonomi temelli iktidar açılımının aksine devlet ve sınıf temelli iki ayrı iktidar yapısının varlığını ön plana çıkarmaktadır. Ona göre ekonomik güç ve mülkiyet sahipliğiyle sınıflarda toplanan iktidar olgusu

vardır. Lakin bu devletin, iktidar gücünü elinde bulunduran sınıfların güdümünde değildir (Miliband, Poulantzas vd., 1990). Benzer bir açılım Poulantzas'tan gelmektedir: Marx'ın ifade ettiği devlet, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde etkide bulunması için elinde bulundurduğu araç varsayımına açıkça karşı çıkmaktadır. Ona göre devlet toplumsal sınıflar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların ve çelişkilerin belli bir düzeye kadar kontrolünü sağlayan bir oluşumdur. Ona göre devletin ekonomik, ideolojik veya politik bir işlevi yoktur. Konumunun ona tahsis ettiği en önemli işlev birleştirme işlevidir. Devletin bu birleştirici işlevi aslında sınıf çıkarına hizmet edicidir. Fakat bu sınıf, toplumsal yapı içindeki bir düzeyin bir başka düzeye yansımaları değildir (Poulantzas, 2023). Çünkü sınıfsal oluşumda salt ekonomik düzey etkili değildir. Bir toplumsal oluşumun her türlü dokusu ya da üretim biçimlerinin bütün düzeyleri etkilidir.

Bununla beraber Marx'ın iktidar nüvesi olarak sadece ekonomiyi seçmesi Weber'e her ne kadar eleştirilmeye uygun bir zemin sunmuş olsa da Weber'in kendi teorisinin saç ayakları olan statü, parti, iktidar, sınıf, tabakalaşma vb. gibi kavramları açıklarken sık bir şekilde iktisadi kaidelerden yararlanmaktadır. Bu durumu göz önünde bulunduran bazı çevreler ise Weber'in, Marx'a yeterince karşı çıkmadığını ifade etmektedir. Hatta Marx'a karşı çıkmak bir yana dursun Marx'ın genel savlarını destekleyip, kimi eksik yanlarını tamamlamaya giriştiği ileri sürülmektedir. Buna göre Weber, Marksist geleneğe karşı olmaktan çok çalışmalarını bu gelenek içerisinde sürdürmüştür.

Marx ve Weber'i iktidar konusunda birbirinden ayıran bir diğer husus ise iktidarı kabulleniş tarzlarıdır. Marx, iktidarı daha tek biçimli ve yapılara indirgenmiş bir iletişim hali olarak okumaktadır. Yani, X'in Y üzerindeki tahakkümünü ve yaptırım gücünü Y'nin iradesinden bağımsız olarak ortaya konulduğunu ifade ederken, Weber aynı düşünceyi paylaşmakla birlikte iktidarı daha ilişkisel bir zeminde ele almaktadır. Hatta Weberian yaklaşımın iktidar kabulünün daha

karşılıklı olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Yukarıdaki karşılaştırmalı ifadelerin sağladığı başka bir açılım mevcuttur: Weber, iktidarı doğrudan etkide bulunacak olan failler üzerinden okumaya girişirken, Marx, iktidarı failler kadar yapılarla da okumaya çalışmaktadır. Sözgelimi, Marksist iktidar anlayışı daha hibrit bir yapıdayken Weberyen iktidar tarzı, yapı yönünden daha saf ve monolitiktir. Bahsi geçen kabuller aslında her iki düşünürü bazı hususlarda paradoksal bir anlayışa sevk etmiş olabilir ama hareket noktaları göz önünde tutulduğunda paradokstan ziyade sofistike olanın gücünden beslendikleri açıktır. Marx iktidar teorisini geliştirirken yoğun bir şekilde ekonomi temelli bir alan üzerinden okuma yapmıştır. Ama daha sonra bu okumayı hem failler hem yapılara indirgeyerek tek biçimli bir kabulden çoklu bir tümele kaymıştır. Weber ise Marx'ın tersine, çoklu dayanak noktalarını faillere indirgeyerek daha dar bir alana girmiştir.

İktidar hususunda bu ikilinin zamansal olarak yola çıktıkları nokta neredeyse aynıdır. Marx, asıl iktidar eleştirilerini modern sanayi çağıyla daha belirgin olan iş bölümü üzerinden okumaktadır. Marx'a göre artan iş bölümü emeği parçalamıştır. Hatta emeğin bütünlüklü görüntüsünü sekteye uğratıp, özneyi emek konusunda bilinçsiz kıldığı gerekçesiyle devlet ve burjuva temelli iktidarın, bu dönemle beraber daha belirgin olamaya başladığını ortaya koymuştur. Marx'ın yanı sıra Weber de iktidarın hikayesini kurgularken takribi olarak bu zaman diliminden hareket etmektedir. Lakin Weber bu kurguyu rasyonalite üzerinden okumaktadır. Genel anlamda yola çıkış noktalarına bakıldığında her iki ismin dayanak noktası aynıdır. Aydınlanmanın getirisinden biri olan rasyonalite, hayatın her yanına sindiği gibi insanın üretim tarzının üzerinde de doğrudan bir etkiye sahiptir. Hatta Marx'ın ifade ettiği; işin bölünmesi hususu ve her işten/parçadan bir profesyonelin sorumlu olma durumu, rasyonelleşen üretim tarzının, emeğe aleni müdahalesidir. Bunun dışında, hem Marx hem de Weber'in uzlaşım sağladığı alanlar da elbette mümkündür. Bunları ise şu şekilde

sıralayabiliriz: Sosyal sınıflaşmayı veya başka bir deyişle tabakalaşmayı, iktidarı elde edenler ve bunların mülkiyet konumları üzerinden okumak. Her yönüyle rasyonel bürokratik devleti kapitalist varoluşun zaruri bir etmeni olarak kabul etmek veya bunun tam aksi. Son olarak, kurumsal olarak devletin temel genlerinde şiddetin var olduğunu ifade etmektedir. Yani devlet, şiddet temelli bir kurumsal yönetim mekanizmasıdır. Bununla beraber her iki isim de devletin süregelen biçimde işleyebilmesi hususu göz önünde bulundurduğundan şiddet, devlet için kaçınılmaz bir tercihtir.

Şiddeti kullanma tasarrufuna sahip olan iktidarın değişmesi gerektiği fikri Weber tarafından her ne kadar sistemli ve planlı olması gerektiği düşüncesi önerilmiş olsa da Marx bu değişimin çok daha şiddetli ve kökten olması gerektiğini savunmuştur. Hakeza Marx'ın devlet hususunda belirttiği kimi fikirlerin praksis temelli olmasından dolayı devlet iktidarına verilecek her türlü tepkinin eylem temelli olması gerektiğini savunmuştur. Özetle biri toplumun yeniden dizaynı için kökten bir değişimi öncelerken, öteki yavaş ve sistemli bir değişimi daha yerinde bir eylem olarak görmektedir. Birinde kaos aktif bir rol oynarken, ötekinde kozmos anlayışı söz konusudur. Marx için üretim araçları sınıfsal ve sömürü düzeninin anlaşılmasında ne kadar önemliyse, Weber içinde siyasal yapı türlerinin anlaşılmasında politik iktidar ve maddi araçlar o kadar önemlidir.

Sonuç olarak hem Marx hem de Weber'in iktidar hakkında öne sürdükleri görüşler aslında yapısal olarak felsefi arka planlarıyla net bir biçimde uyum içindedir. Marx'ın iktidar tasavvuru daha iktisadi ve sınıf merkezliyken, Weber'in iktidar tasavvuru rasyonelleşme ve otorite merkezlidir. Bu iki düşünürün iktidar hususunda müşterek oldukları nokta ise iktidarın tabiiyet-tahakküm ilişkisinden ortaya çıkan etkinin kendisinde saklı olduğu gerçeğidir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Allan, K. (2020). *Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori*. Çev., Aksu Bora, Simten Coşar ve Hakan Ergül. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Çev., Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2015). "Immanuel Wallerstein'ın Dünya Sistemi, Jeopolitik ve Jeokültür Kuramı". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (31): 97-110.
- Bauman, Z. (2018). *Yasa Koyucular ve Yorumcular*. Çev., Kemal Atakay. İstanbul: Metis Yayınları.
- Brubaker, R. (2017). *Rasyonalitenin Sınırları: Max Weber Sosyal ve Ahlakî Düşüncesi Üzerine Bir Deneme*. Çev., Baysar Tanıyan ve Güney Çeğin. Ankara: Phoneix Yayınları.
- Callinicos, A. (2015). *Toplum Kuramı: Tarihsel Bir Bakış*. Çev., Yasemin Tezgiden. İletişim Yayınları.

- Collins, R. (2017). *Max Weber: Bir Klavuz*. Çev., Taylan Banguoğlu. Ankara: Phoneix Yayınları.
- Dahl, R. A. (1957). "The Concept of Power." *Behavioral Science*, 2(3): 201-215.
- Deleuze, G. (2001). Denetim toplumları konusunda bir ek. Çev., Ulus Baker. (142-143). 23 Ekim 2024 tarihinde Birikim Dergisi'nin veri tabanından alınmıştır.
- Deleuze, G. (2016). *Müzakereler*. Çev., İnci Malak Uysal. İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Dusza, K. (1989). Max Weber's Conception Of The State. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 3(1): 71-105.
- Engels, F. (2019). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökenleri*. Çev., Mustafa Tüzel. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Foucault, M. (1982). "The Subject and Power." *Critical Inquiry*, 8(4): 777-795.
- Foucault, M. (2021). *Özne ve İktidar*. Çev., Osman Akınhay ve Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. New York: Macmillan Press.
- Giddens, A. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Çev., Ali Esgin. Ankara: Phoneix Yayınları.
- Gorz, A. (1986). *Elveda Proletarya*. Çev. Hülya Tufan. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Gramsci, A (2023). *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*. Çev., İbrahim Yıldız. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Jensen, H. (2018). *Weber ve Durkheim: Metodolojik Bir Karşılaştırma*. Çev., Deniz Boyraz. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kojeve, A. (2020). *Otorite Kavramı*. Çev., Murat Erşen. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kurz, H. D. (2019). Karl Marx and "Invisible Hand". *Fiscaeconomia*, 3(2): 19-54.

- Laswell, H. D., ve Kaplan, A. (1950). *Power and society; A Framework for Political Inquiry*. New Hawen: Yale University Press.
- Lewandowski, K. (1995). "Rethinking Power and Subjectivity After Foucault." *Symplokē*, 3(2): 221-243.
- Löwith, K. (1999). *M. Weber ve Karl Marx*. Çev., N. Yılmaz. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Löwy, M. (2018). *Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm*. Çev., N. Çetinkaya. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan/İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*. Çev., Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Marx, K. (2015). *Le 18 Brumaire: De L. Bonaparte*. Carolina: CreateSpace Pub.
- Marx, K. (2017a). 1848-1857 Mektupları. İçinde G. Ateşoğlu (Edt. ve Çev.), *Hayalet Marx: Seçme yazılar* (ss. 385-387), Ayrıntı Yayınları.
- Marx, K. (2017b). "Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları." *Hayalet Marx: Seçme Yazılar*. (Der. ve Çev.) Ateşoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 107-150.
- Marx, K. (2017c). "Gotha Programının Eleştirisi." *Hayalet Marx: Seçme Yazılar*. (Der. ve Çev.) Güçlü Ateşoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 604-610.
- Marx, K. (2019). *Ücret, Fiyat, Kar*. Çev., Erkin Özalp. İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (2021a). *1844 El Yazmaları*. Çev., Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (2021b). *Kapital-2*. Çev., Naim Satılğan ve Mehmet Selik. İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K., ve Engels, F. (2017a). "Alman ideolojisi." *Hayalet Marx: Seçme Yazılar*. (Der. ve Çev.) Güçlü Ateşoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 202-232
- Marx, K., ve Engels, F. (2017b). *Felsefe İncelemeleri*. Çev., Cem Eroğlu. İstanbul: Yordam Kitap.

- Marx, K., ve Engels, F. (2018). *Komünist Manifesto*. Çev., Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev., Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları
- McQuarie, D., ve Spaulding, M. (1989). "The Concept of Power in Marxist Theory: A Critique And Reformulation." *Critical Sociology*, 16(1): 3-26.
- Miliband, R., vd. (1990). *Kapitalist Devlet Sorunu*. Çev., Murat Belge, Atilla Aksoy. İstanbul: İletişim Yayınları
- Nigam, A. (1996). "Marxism and Power." *Social Scientist Journal*, 24(4/6): 3-22.
- Özbil, S. (2019). "Kafka'nın Güncelliği: Hâlâ veya Her Zaman." *Birikim Dergisi*, (358-359), 162-168.
- Özlem, D. (2001). *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*. Ankara: İnkılap Kitapevi.
- Pakulski, J. (2020). "Sosyal Statü." Çev., Aylin Ecdaroğlu. *Sosyoloji Sözlüğü*. (Der.) Bryan S. Turner. İstanbul: Pinhan Yayıncılık. 821-823.
- Poggi, G. (2019). *Modern Devletin Gelişimi*. Çev., Şule Kut ve Binnaz Toprak. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Poggi, G. (2020). İktidar. *Sosyoloji Sözlüğü*. (Der.) Bryan S. Turner. İstanbul: Pinhan Yayıncılık. 438-444
- Ritzer, G. (2022). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek: Tüketim Katedrallerindeki Süreklilik ve Değişim*. Çev., Funda Payzin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G., ve Stepanisky, J. (2018). *Sosyoloji Kuramları*. Çev., Himmet Hülür. Ankara: Deki Yayınları.
- Sennet, R. (2021). *Otorite* (6. Baskı). Çev., Kâmil Durand. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Siler, Y. (2021). *Özgürlük Yanılsaması: Marx ve Rousseau*. İstanbul: Yordam

Kitap.

Slatery, M. (2018). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Çev., Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez Yayınları.

Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Çev., Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Touraine, A. (2022). *Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma*. Çev., Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Turner, B. S. (2000). *Statü*. Çev., Kemal İnal. İstanbul: Doruk Yayınları.

Uphoff, N. (1989). "Distinguishing Power, Authority & Legitimacy: Taking Max Weber A This Word By Using Resources-Exchange Analysis." *Polity*, 22(2): 295-322.

Vergin, N. (2004). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Yeniçırak, H. (2021). Fransız Devrimi, İlerleme ve Gelenek: Devrime Reaksiyonel Olarak Sosyoloji. İstanbul: Kadim Yayınları.

Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. Bahadır Akın. Ankara: Adres Yayınları.

Weber, M. (2011a). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. Çev., Medeni Beyaztaş. İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, M. (2011b). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Çev., Özer Ozankaya. İzmir: Cem Yayınevi.

Weber, M. (2012a). *Ekonomi ve Toplum-1*. Çev., Latif Boyacı. İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, M. (2012b). *Ekonomi ve Toplum-2*. Çev., Latif Boyacı. İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, M. (2012c). *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi*. Çev., Vefa Saygın Öğütler. İstanbul: Küre Yayınları.

Weber, M. (2019a). *Sosyoloji Yazıları*. Çev., Taha Parla. İstanbul: Metis Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

This study includes a comparative analysis of the various ideas and perspectives on the phenomenon of power developed by two important figures of social sciences, Marx and Weber, in their classical works. The main reason for choosing these two as the object of study is that they are the obligatory reference sources of all discussions from classical power theory to post-structuralist power theory. In fact, a large part of the theses developed on places such as prison camps, hospitals and asylums, which are the objects of study of postmodern thinkers, contain the power expansions included in these classical narratives, even if not explicitly. As a matter of fact, the vast majority of propositions considered as poststructuralist or postmodern already have a basis that implies a return to the classics.

The most fundamental characteristic of these narratives, also known as the classical narratives of social theory, is that they have a philosophical and multidisciplinary background. These two features in the background have clearly manifested themselves in the concept of power in Marx and Weber, as in many names. In the social theory literature, power is generally read along two lines: The first of these is the relationship between domination and subordination. The most prominent value that makes this relationship possible is influence. A power based on a relationship of domination - from power based on land to power based on knowledge - always produces influence. Due to the nature of power, influence is always an act produced by the authority, independent of individuals. The second line is micro-physical power, which leads to a profound revision of the definition of power. Although this power is structurally based on Marx and Weber's theory of power, the form it takes and the way it manifests itself is in many ways different from the power in classical narratives.

Since power can take on so many different characteristics, it is not possible to discuss it in all its aspects. For this reason, only the first of the above-mentioned forms of power has been the target of this study. In a narrower sense, in classical social theory, Marx and Weber's explanations of power based on domination-submission are the object of this study. Marx reads the concept of power through a state and class-based relationship. According to him, power is structurally a form of domination that develops in the shadow of capital and haunts the working class. It is not possible to struggle against this form. Because power, integrated with the state institution, always pursues a policy of anesthesia against the proletarian class. Weber, on the other hand, has partly the same intellectual ground as Marx. However, the intellectual projection

provided by Weber is more analytical. In contrast to his purely economics-based expansions, Weber attempted to construct power by including socio-cultural changes in his theory. For him, power is not a situation that can be read only in terms of class domination. Power signifies the capacity of one person to produce influence on another. This influence is independent of the consent of the affected person and is entirely at the disposal of the influencer. In short, Weber's statement that power is hidden in interpersonal relations is only one of his explanations of the style of power. Moreover, in an order where rationality and functioning began to increase, power took root again in institutions independently of individuals. In other words, for Weber, power is not just a relational form that can be reduced to an area of everyday life. For him, power is literally the control systems that become systematic with rationality. As a matter of fact, in the later period, names such as M. Foucault deepened the expansions they inherited from Weber and started to disclose different forms of power. However, the recent expansions made by Foucault and his peers again lead to Weber's definition of "influencing" power.

Marx, while developing his theory of power, read it through a purely economic-based field, but then reduced this reading to both agents and structures, moving from a uniform assumption to a multiverse. Weber, on the other hand, unlike Marx, entered a narrower field by reducing multiple fulcrum points to agents. In other words, while expressing his understanding of power, he acted from a single reality (economy) that he accepted as a whole. Weber, on the contrary, tries to reach a universal reality based on multiple parameters. To summarise, Marx's point of departure is the point Weber tries to reach, and Weber's point of departure is the point reached by Marx.

As a result, the starting point of both of them on power is the same. Marx reads power through the division of labour, which is the result of the modern industrial age. According to Marx, the increasing division of labour atomizes labour. He even states that power began to exist in this period on the grounds that it interrupts the universal visibility of labour and renders the subject unconscious about labour. Both Marx and Weber start from this time period while constructing the story of power, but Weber reads this fiction through rationality. The starting point of both names is the modern capitalist system. Rationality, which is one of the benefits of the Enlightenment, not only permeates every aspect of life, but also directly affects the mode of production of human beings. As a matter of fact, the division of labour and the fact that a professional is responsible for each job/part is the intervention of the rationalized mode of production in labour. Apart from this, there are of course areas where both Marx and Weber agree. We can list them as follows: Reading social stratification, or in other words, stratification, through those who obtain

power and their property positions. Recognizing the multifaceted rational bureaucratic state as a fundamental element of capitalist existence and vice versa. Finally, he states that violence is inherent in the genes of the state. In other words, the state is an institutional mechanism of governance based on power and violence.